

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавнича рада:

Борис ПАТОН – голова
Любомир ВИНАР • Іван ДРАЧ • Аркадій ЖУКОВСЬКИЙ
Іван КУРАС • Володимир ЛИТВИН • Олексій ОНИЦЕНКО
Омелян ПРІЦАК • Френк СИСИН • Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Павло СОХАНЬ – головний редактор
Ярослав ДАШКЕВИЧ – заст. головного редактора
Ігор ГИРИЧ – відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО • Іван БУТИЧ
Сергій БЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦИК • Всеволод НАУЛКО
Руслан ПИРИГ • Валерій СМОЛІЙ • Ольга ТОДІЙЧУК
Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДОРУК

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

Том 1

Серія
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТВОРИ
1894–1907

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
«СВІТ»
2002

ББК 63.3 (4 УКР)
Г 91

*Видано за підтримки Президента України
на замовлення Державного комітету інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України
за Національною програмою випуску
суспільно необхідних видань*

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*

Редколегія тому 1:

Павло СОХАНЬ (головний редактор, д-р іст. наук, професор, чл.-кор. НАН України)
Ігор ГИРИЧ (відповідальний секретар, канд. іст. наук)
Ольга ТОДІЙЧУК (канд. іст. наук)

Пояснення слів, мовна редакція текстів М.Грушевського — Олександр РИБАЛКО
Переклад з російської статей зі збірника
«Освобождение России и украинский вопрос» — Іван СВАРНИК
Переклад висловів з латинської, грецької,
польської, німецької, французької — Мирослав ТРОФИМУК

Видавництво "Світ"
<http://svit.gov.ua/>

ISBN 966-603-223-6
ISBN 966-603-224-4 (т.1)

© Інститут української археографії
та джерелознавства імені М.С.Грушевського
НАН України, 2002
© Видавництво «Світ», дизайн
та художнє оформлення, 2002

В СПРАВІ МУЗЕЮ ПРИ НАУКОВІМ ТОВАРИСТВІ ім.ШЕВЧЕНКА

Відозва до ш[ановних] земляків

Від кількох місяців виставлено до публічного ужитку кілька колекцій музею Наукового тов[ариства] ім. Шевченка, що вже від довгих літ почувало потребу утворення українсько-руського музею та збирання для нього предметів. Зайнявши під Товариство ширший локаль з кінцем минулого року, могло воно приступити до сповнення свого бажання. При канцелярії Наук[ового] товариства ім. Шевченка тепер можна оглядати:

1) колекцію портретів видніших українсько-руських діячів, учених, письменників і артистів: Котляревського, Шевченка, Костомарова, Антоновича, Житецького, Ом.Огоновського (гіпсовий рельєф), Нечуя-Левицького, Лисенка, Франка, Л.Косачівни, Грінченка.

2) колекцію автографів, українсько-руських письменників і діячів (Т.Шевченка, П.Куліша, С.Руданського, М.Драгоманова, О.Кониського, Ів.Нечуя-Левицького, Д.Мордовця й інших живих письменників, з галицьких (померших): М.Шашкевича, І.Озаркевича, А.Могильницького, Гр.Яхимовича, Гр.Шашкевича, М.Устияновича, Вол.Шашкевича, Ом.Партицького, Кс.Климковича, Вас.Гарматія, Ос.Федьковича, Є.Желехівського, В.Барвінського, Я.Головацького, В.Ільницького, С.Шеховича).

3) колекцію автентичних фотографій видніших осіб і пам'ятних місць України-Русі.

4) колекцію старинностей — тут значні колекції: з похоронного поля с.Чехів (пов[іту] Броди, культура переходова від каменю до заліза, з розкопок М.Грушевського), нахідок з Звенигорода галицького (пов[іту] Бібрка), дарована М.Мекелитою (пам'ятки культури кам'яної, переходового часу й староруської культури), нахідок з Княжої гори (давній Канів) і її околиці, дарована Мик.Біляшівським (передісторичні кістяні знаряддя, предмети староруської культури), а також поодинокі нахідки з різних місць.

Упорядковуються — колекції етнографічні (писанок, вишивок, виробів домашнього промислу, убрань давніх і сучасних і т.ін.).

Тепер до всіх ш[ановних] земляків України-Русі австрійської й закордонної удаємося з уклінним проханням — допомогти нам в організації сього музею. Хоч Товариство не жадує своїх небагатих засобів на сю мету (так, в бюджеті сього року вставлено на музей 1500 корон), але супроти різних інших наукових і культурних потреб, на котрі мусить ложити свої гроші, ще

більше числить на поміч і жертволюбність ш[ановних] земляків. Просимо надсилати до нашого музею всякі потрібні для нього речі, а то:

а) старинності — предмети з розкопок і припадкових нахідок на українсько-руській території (з можливо докладним означенням місця й обставин нахідки) — вироби з каменю, кості й бронзи, уламки шкляних наручників і намиста, хрестики й окраси, старосвітські залізні приряди; особливо такі нахідки варто б збирати на місцях староруських міст, як Перемишль, Тереховля, Галич і т.ін.: народні учителі, привчаючи дітей приносити такі нахідки в обмін на пера, крейцари і т.ін., могли б збирати такі гарні колекції, як д.Мекелити. Монети мають вартість тоді лише, коли звисне місце, де їх знайдено, і то старші, не дальше XV в.; пізніші мають цікавість, тільки як творять систематичні колекції. Місця нахідок старинних монет знати інтересно*, але самі монети мають менше значіння;

б) давня посуда, інструменти, убрання, всякі вироби, особливо, як є певна традиція чи взагалі певність, що се вироби свійські, руські; особливий інтерес мають давніші предмети руського домашнього промислу — різьби на дереві й металі, інкрустації, килимки, вишивки й т.ін.;

в) давні образи церковні, портрети, оправы з книжок — витискані або різьблені;

г) старі друки руських друкарень;

д) старинні рукописи й документи;

е) автографи українсько-руських письменників і діячів (особливо тих, яких нема ще між вчисленими вище автографами нашого музею);

ж) образи (картини) й гравюри новіших майстрів-українців або на українсько-руські теми;

з) вишивки, писанки, виробки різьбарства, ткацтва й іншого подібного артистичного промислу.

Збирання інших предметів народного життя, спорядження манекенів з повним набором ноші, хатніх уряджень, моделей обійстя й народного господарства — стоїть також в планах музею, але переведення вимагає більших уміщень, якими тепер наш музей не розпоряджає ще.

При всяких предметах просимо означати, звідки вони походять, де і ким зроблені, при давніших предметах — кому належали і чи нема про їх походження якоїсь традиції.

Закордонних наших земляків, до котрих, як і тутешніх, відзиваємося з проханням прийти своїми жертвами в поміч нашому музею, просимо посилати такі речі, як документи, фотографії, рисунки, образи зви-

---

* Тому про нахідки таких старших монет, хоч би поодиноких, просимо давати відомості до «Записок» або до «Літ[ературно]-наук[ового] вістника».

чайними посилками (рекомендованою бандеролею або пакунком для менших, залізницею — для більших), інші предмети, з огляду на можливі труднощі на границі, ліпше передавати через людей. В такому разі просимо давати знати Товариству про пропоновані для музею предмети, а Товариство дасть вказівки, через кого їх передати або яким способом переслати.

У Львові, 1(14)/V 1901

нення умів руської молодезі, також і се, що проф. Твардовський, бувши минулого року шкільного деканом, відібрав на засіданні голос проф. Грушевському, коли той промовляв по-руськи.

Позаяк справа сея була предметом точної верифікації протоколу засідання з дня 11 липня с.р. на засіданні з д[ня] 16 липня с.р. і в протоколі з того другого засідання є поданий стан справи згідно з правдою, — подаю, отже, відпис устпу, що відноситься до сеї події, в дословнім тексті:

“Prof. Hruszewski zabiera głos i pszemawia po rusku. Dziekan prosi Prof. Hruszewskiego dwukrotnie, aby pszemawiał po polsku. Gdy zaś Prof. Hruszewski prośbie tej zadość nie czyni, Dziekan zwraca się do obecnego na posiedzeniu Prof. języka i literatury ruskiej Dra Studzińskiego z prośbą by tenże to, co mówi Prof. Hruszewski po rusku, przetłómaczył na język polski, a gdy Prof. Studziński zaczyna (po polsku) przemawiać, Prof. Hruszewski opuszcza posiedzenie, nie podając powodów swego wyjścia”.

Неправдива є також вістка, подана часописсю “Gazeta Narodowa”, що проф. Грушевський, виходячи з засідання, тріснув дверми.

Такий є дійсний стан сеї справи.

Львів, дня 1/XI. 1901 р.

L.Finkel с.р. декан”.

До повищого письма ми вважаємо за потрібне подати ось такі два документи: [далі вміщено “Лист...” і “Votum separatum...”]

Се votum separatum проф. Грушевського мусив філософічний деканат відіслати враз із протоколом до міністерства. Для того дивно нам, як міг міністр просвіти д-р Гартель в своїй відповіді на інтерпеляцію руських послів сказати: “... нічого о тім не знаю, мовби професори або доценти Львівського університету, котрі викладають по-руськи, мали які-небудь жалі на університетські власті”.

pro futuro (лат.) — з огляду на майбутнє

votum separatum (лат.) — особливе або ж особисте бачення проблеми; тут: репліка. Далі votum можна перекласти як “позиція стосовно проблеми”

В справі музею при Науковім товаристві ім. Шевченка

Вперше надруковано в журналі: ЗНТШ. — 1901. — Т. XLIII. — Кн. V. — С. 1—3. Підпис: М.Грушевський.

Друга вистава образів Ів[ана] Труша

Вперше надруковано у журналі: ЛНВ. — 1901. — Т. XV. — С. 108—111. Підпис: М.Грушевський.

pro domo nostra (лат.) — тут: про стан наших справ

quasi [потреби] (лат.) — несправжні, уявні потреби

ЗМІСТ

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ	5
ВІД ВИДАВНИЦТВА	12
<i>Павло Сохань</i> . ТВОРЧА СПАДЩИНА М.С.ГРУШЕВСЬКОГО І СУЧАСНІСТЬ	14
<i>Ігор Гирич</i> . ПОЛІТИЧНА ПУБЛІЦИСТИКА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	47
Розділ I. ІСТОРИОСОФСЬКІ СТАТТІ	63
Вступний виклад з давньої історії Русі, виголошений у Львівським університеті 30 вересня 1894 р.	65
Звичайна схема "руської" історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства	75
Спірні питання староруської етнографії	83
Етнографічні категорії й культурно-археологічні типи в сучасних студіях Східної Європи	100
Розділ II. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ І КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ СТАТТІ	109
Українсько-руське літературне відродження в історичнім розвії українсько-руського народу	111
Як мене спроваджено до Львова (Лист до хв[альної] редакції "Діла") ---	117
Нова "пря" про українсько-руську книжну мову	123
Листи з-над Полтви:	129
<i>Лист перший</i>	129
<i>Лист другий</i>	142
<i>Лист третій</i>	161
✓ Наукове товариство імені Шевченка	188
Улиця Шевченка у Львові	202
Друга руська артистична вистава у Львові	204
На порозі століття (Присвячено перемиській українсько-руській громаді) 208	
Лист проф. Грушевського до декана Твардовського	217
В справі музею при Науковім товаристві ім. Шевченка	220
Друга вистава образів Ів[ана] Труша	223
Олександр Кониський. 18(30)/VIII 1836–29/XI (11/XII) 1900 ---	227
В справі "Академічного дому"	234
250 літ	236

Що зробити з "Академічним фондом"?	241
Гуцульська вистава	244
Українсько-руські наукові курси	246
Безглузда національна політика Росії	256
Що ж дали? (В справі руських гімназій)	258
В справі руських шкіл і руського театру	262
Меморіал Петербурзької академії в справі свободи української мови в Росії	270
Не даймося!	274
Академічний дім	277
Українські кафедри	279
Ювілей Вол[одимира] Антоновича	281
До наших читачів в Галичині	282
З біжучої хвилі	284

Розділ III. ЗБІРНИК СТАТЕЙ "З БІЖУЧОЇ ХВИЛІ. СТАТТІ

Й ЗАМІТКИ НА ТЕМИ ДНЯ 1905–1906 років"	289
[Передмова]	291
Українство і питання дня в Росії	293
Конституційне питання і українство в Росії	301
На руїнах	313
Дорогою віків	321
Перші кроки	323
"Самоотвержение малороссиян"	329
Польсько-українські мотиви	335
Новий кордон	344
У українських послів російської Думи	348
З Державної Думи. З вражінь і помічень	353
Дума і національне питання	359
Аграрне питання	364
Після Думи	369
Перша річниця російської конституції	373
Галичина і Україна	376

Розділ IV. ЗБІРНИК СТАТЕЙ "ВИЗВОЛЕННЯ РОСІЇ

І УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ"	383
Передмова	385
Проти течії	389
"Наступного дня"	393
Рух політичної і суспільної української думки в ХІХ столітті	397
Єдність чи розпад [Росії]?	405
Національне питання й автономія	413
Про зрілість і незрілість	421

Наші вимоги -----	425
Фрази і факти -----	429
Рівною мірою -----	434
На злобу дня -----	436
Неймовірно -----	438
Ганебній пам'яті!.. -----	441
Український П'ємонт -----	444
Питання дня (Аграрії перспективи) -----	448
Національні моменти в аграрному питанні -----	453
Кінець гетто! -----	456
Справа українських кафедр і наші наукові потреби -----	458
Із польсько-українських стосунків Галичини (Кілька ілюстрацій до питання: автономія обласна чи національно-територіальна) -----	485
Розбурхане муравлисько -----	528
За український маслак (В справі Холмщини) -----	536
КОМЕНТАРІ -----	545
ПОЯСНЕННЯ СЛІВ -----	574
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК -----	580